

De brasilianska journalisterna **Leandro Narlochs** och **Duda Teixeira**s böcker om Latinamerikas historia gör rent hus med vänsterns myter och ikoner. Målet är att skapa plats för en politisk debatt som inte kvävs av historien, utan som utgår från dagens situation.

Av Erik Jennische

”Chavismen har ingen framtid”

När jag bläddrar i min pappas lärobok i historia från 1960-talets USA blir frågan så enkel. Skillnaden i utveckling mellan USA och Latinamerika grundlades redan under kolonialtiden. Den engelska kolialiseringen drevs på av privat kapital där koloniserarna tog såväl vinst som förlust. Religionsfriheten gjorde att förföljda européer valde norra Amerika för att söka framtiden. Det lokala självstyret i de engelska kolonierna främjade ansvarstagande.

I de spanska kolonierna däremot, förklarade läroboksförfattarna, monopoliserade kronan handeln och straffade dem som sålde till andra. Hierarkierna var fasta och den sociala rörligheten förhindrades av att bönderna var knutna till marken de brukade.

Och så spände de ögonen i gymnasieleverna; *Such a society keeps down initiative and ability.*

– Det låter mycket likt förklaringen till skillnaderna i utveckling man får lära sig i skolorna i Latinamerika, säger den brasilianske journalisten Leandro Narloch.

– I Nordamerika ville koloniserarna utveckla landet, i Brasilien var de skurkar som ville ta rikedom härifrån.

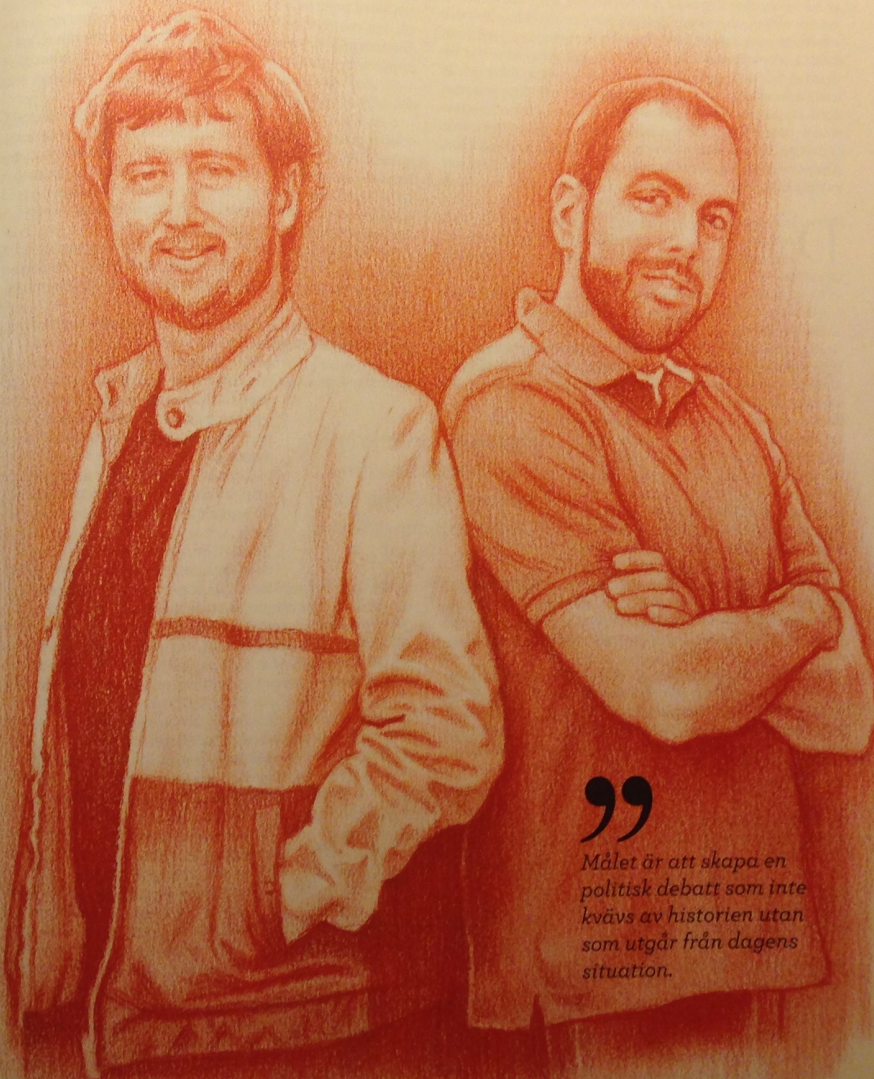
– Men det är historisk determinism! Under 1980-talets hyperinflation, när Brasilien var en skam även för sig självt, var de teorierna populära. De förklarade rötterna till vår misär. Men krisen har gått över trots att rötterna är desamma.

Leandro Narloch är författaren bakom först *Guia politicamente incorreto da historia do Brasil* från 2009, och uppföljaren *Guia politicamente in-*

correto da América Latina från 2011. Den senare skrev han tillsammans med Duda Teixeira. Titlarna kan översättas som *Politiskt inkorrekt guide till Brasilien* respektive *Politiskt inkorrekt guide till Latinamerika*, och är några av den brasilianska bokbranschs största succéer de senaste åren. Tillsammans har de sålt i mer än 400 000 exemplar.

Böckerna är en skarp attack mot den historieskrivning som präglar såväl undervisningen som den offentliga diskussionen i Latinamerika, i vilken kolonialismen är den första orsaken till fattigdom och underutveckling och den amerikanska imperialismen den andra. Det är också en historieskrivning som spritt sig till Europa. Det politiska svaret på denna historieskrivning har därför länge varit antikonialistisk och antiimperialistisk populism, vars främsta företrädare ofta blivit internationella ikoner.

Narlochs och Teixeiras ambition med böckerna är att knuffa ned dessa ikoner från sina piedestaler. De gör upp med 1900-talspolitiker som Salvador Allende och Juan och Eva Perón, revolutionärer som Pancho Villa och Ernesto Che Guevara och självständighetshjältar som Simón Bolívar och Toussaint Louverture. Inka- och aztekimperierna beskrivs som förtryckare av mindre ursprungsfolk i sin närhet. I kapitlet om fria före detta slavar i Brasilien får man veta att även dessa ofta hade egna slavar. Heder och ära tas sedan från viktiga kulturpersonligheter, samtidigt som den tidigare så föraktade brasilianske 1800-talskejsaren Peter II får en del av glansen tillbaka.

”

Målet är att skapa en politisk debatt som inte kvävs av historien utan som utgår från dagens situation.

Målet är att skapa plats för en politisk debatt som inte kvävs av historien, utan som utgår från dagens situation. I praktiken alla kurvor för social, ekonomisk och politisk utveckling på kontinenten pekar åt rätt håll. Den formella demokratiseringen under 1980-talet och demokratiseringen av den politiska kulturen sedan dess har skapat en god grund för ansvarstagande politiker som levererat sociala och ekonomiska framgångar. En IMF-rapport från i april i år spår robust tillväxt på mellan 3 och 4 procent över hela kontinenten i år och nästa år. Det finns undantag. Kuba är en anomali. Och utvecklingen i Argentina och Venezuela blandar viktiga framgångar med bakslag. Men även i de två senare har stödet för demokratin ökat dramatiskt sedan millennieskiftet.

Det paradoxala är dock att trots att politiken styrs av högst pragmatiska ideal så präglas mycket av det latinamerikanska politiska medvetandet av ikonerna och de historiska oförrätterna.

Men, frågar jag Leandro Narloch, hur kommer det sig då att Juan och Evita Perón, Che Guevara och Salvador Allende fortfarande har så många beundrare?

– Jag tror att det kommer från idén om att vissa människors fattigdom beror på andras rikedom. Då kommer kampen mot de rika att leda till fördelar för de fattiga. Men som historien många gånger visat; får de fattiga det dåligt går de rika sannolikt samma öde till mötes, och vice versa. Aldrig har det dykt upp så många nya miljonärer i Brasilien som mellan 2007 och 2010. Och aldrig har så många lämnat fattigdomen.

Enligt en prognos från våren 2012 kommer antalet personer i den brasilianska ekonomiska medel- och överklassen att ha fördubblats mellan 2003 och 2014, och antalet personer i de fattigare inkomstklasserna att ha halverats. Demokrati, makroekonomisk stabilitet och stora satsningar på grundskolan under 1990-talet lade grunden för fattigdomsminskningen på 00-talet. Politiken var pragmatisk, men konsekvenserna radikala.

I Brasilien, precis som i många andra latinamerikanska länder, har dagens pragmatiska politiker en mycket radikal bakgrund. När Lula da Silva och Arbetarpartiet kom till makten 2002 fylldes regeringen av personer som varit med i ett halvduzin olika gerillagrupper på 1960-talet. Dagens president Dilma Rousseff, som togs upp i regeringen några år senare, deltog också i den väpnade kampen på 1960-talet och tillbringade flera år i fängelse.

Varför har de brasilianska politikerna brutit med den radikala politiken och den väpnade kampen?

– Först för att de blev äldre. Att vilja offra livet för en kamp är något man växer ifrån. Men det var också de som vann debatten. De tog över kampen om idéerna när militärerna gav upp, förklarar Leandro Narloch.

Här finns en viktig förklaring till 00-talets vänstervåg i Latinamerika. Under decennierna av militärdiktaturer förtrycktes historieskrivningen om de populistiska och kommunistiska militärerna störtade från makten. Därmed skapades det ingen fri offentlig debatt om deras politiska arv. Historien

traderades istället muntligt i den konspirativa underjorden lokalt, eller bland kulturellt isolerade grupper i exil. När yrtranderfribeten sedan återetablerades på 1980-talet kom många år av viskkel till ytan, och bestämde de historiska förutsättningarna för den debatt som präglade politiken sedan dess. De som hade förtryckts av antikommunistiska och USA-vänliga militärer, ansågs per definition varit försvarare av demokrati och mänskliga rättigheter även om de aldrig varit det.

Den här historieskrivning har gjort att många av kontinentens främsta människorättsaktivister, med ett djupt och genuint engagemang för frihet i det egna landet, kan ha Che Guevara på väggen hemma. Vänsterdominansen i det medborgarliga engagemanget har tvingat nästan alla framgångsrika politiska ledare att manövrera mellan en stark vänsteridentitet och pragmatiska reformer som fördjupat demokratin och öppnat upp ekonomin.

När Lula med tiden ska värderas av historien blir kanske hans viktigaste resultat att han tvingade den brasilianska vänstern att respektera de demokratiska institutionerna, men samtidigt aldrig sågs som en svikare.

Kanske kan man till och med tacka just Hugo Chávez för detta, förklarar Leandro Narloch.

– Lula såg vad som hände i Venezuela, och gick inte den vägen. Inte heller Dilma. Peru är också intressant. Efter att Ollanta Humala valdes till president 2011 har man frågat sig om landet ska gå Brasiliens eller Caracacs vägar, och glädjande nog verkar man gå Brasiliens.

Leandro Narloch sätter fingret på den viktiga ideologiska striden i Latinamerika de senaste decennierna: den inom vänstern. Det är inte en debatt i ord. Utåt är de alltid rörande överens. Utan en debatt i handlingar. Den viktiga skiljelinjen i latinamerikansk politik står inte mellan högern och vänstern, utan mellan en demokratisk och pragmatisk vänster å ena sidan, och en populistisk radikal vänster å den andra. Mellan efterföljarna till Lula och Chávez. Några undantag finns, men av Latinamerikas knappt tjugo regeringschefer är det bara något fåtal som inte självklart svarar "till vänster" på frågan om var de har sin ideologiska hemvist.

Striden mot ikonerna i Brasilien är dock inte över, säger Duda Teixeira, Leonardo Narlochs författarkollega till den politiskt inkorrekt guiden om Latinamerika.

– Tron på politiker med superkrafter finns kvar. Samtidigt värderas de personer som gör något för och av sig själva lågt, om de inte råkar vara fotbollsspelare.

Att främja produktivitet eller entreprenörskap i ekonomin är sällan prioriterat. Offentliga anställningar är en central del av sysselsättningspolitiken. Staten gör sig till ansvarig för ekonomiska problem den inte borde lägga sig i. Hittills har glappet mellan den klassiska historieskrivningen och vardagen i dagspolitiken hanterats genom att politikerna sagt en sak och gjort en annan. För att man nu ska komma vidare – menar Narloch och Teixeira – behöver politiken göra upp med historien, se den från andra perspektiv, skapa distans.

Men även om populismen finns kvar i den brasilianska politiken, är den starkare i den argentinska, som fortfarande

domineras av Juan och Evita Peróns politiska arv decennier efter andra världskriget.

– Peronismens kärna ligger i att staten ska leverera och medborgarna vara tacksamma, förklarar Duda Teixeira.

De brasilianska politiska institutionerna var bättre förberedda på att motstå den auktoritära och populistiska kraften som uppstod med demokratiseringen.

Men det var också stor skillnad på själva förtrycket i Brasilien och Argentina under militärdiktaturerna. Under några år på slutet av 1970-talet och början av 1980-talet avrättades eller försvann 30 000 personer i Argentina. Under militärdiktaturen i Brasilien mellan 1964 och 1985 försvann knappt 500. Och då är Brasilien dessutom flera gånger större än Argentina.

Många i den generation politiker som dominerat Brasilien sedan 1990-talet, Fernando Henrique Cardoso, José Serra, Lula da Silva, Dilma Rousseff med flera, tvingades i exil, fängslades eller förtrycktes på andra sätt under 1960- och 70-talen. Men de överlevde och fick med tiden komma tillbaka. Deras generationskamrater i Argentina finns däremot inte längre kvar. När friheten kom tillbaka i Argentina var den politiska förmålskraften borta, mördad.

I Brasilien innebar demokratiseringen att man bröt med den politiska historien från tiden före militärerna. Alla de viktiga politiska partierna i Brasilien har sina rötter i demokratiseringsarbetet som sattes igång på 1970-talet. I Argentina däremot sökte väljarna först svaren i Raúl Alfonsins blodfattiga radikala parti som grundades på 1890-talet, och sedan i peronismen, en rörelse som sprer åt höger och vänster, och som aldrig har gjort upp med sina ideologiska rötter i 1930-talets Italien.

I Argentina har man därför fortfarande exportskatt på kött och spannmål med argumentet att argentinarerna annars inte skulle ha något att äta. Sedan ett par år har valutaregleringen gjort att det återigen finns två parallella valuterkurser för dollar. Och sedan tidigt i våras råder priskontroll i livsmedelsbutikerna. Vart man än åker i Latinamerika skakar folk på huvudet när de pratar om "Argentinas politiska klass...". Den argentinska politiken är idag otänkbar i Brasilien. Trots att tillväxten nu sjunkit till nära noll och landet under sommaren drabbats av de största politiska protesterna på decennier, så är regeringens svar inte enkel populism, utan seriösa politiska reformer. Kanske är de för små och för sena, men de ligger ändå inom den pragmatiska politikens gränser. Den brasilianska politiken tyngs inte av 1900-talets ikoner på samma sätt som den argentinska.

En indikator på utvecklingen under åren som kommer är om Hugo Chávez etablerar sig som en av de historiska ikonerna, eller förpassas till historien som pajas. Striden är hård. När Hugo Chávez gick för att välja president, kunde deras val fått kontinental konsekvenser som få latinamerikanska val tidigare haft. Om inte ens venezolanerna ville ha "chavism utan Chávez", varför skulle de andezolanerna ville ha "chavism utan Chávez", varför skulle de latinamerikanska väljarna vilja det? Valet blev jämnare än någonsin förutsatt, och även om Hugo Chávez kronprins Nicolas Maduro har etablerat sig vid makten är kampen om historieskrivningen inte över.

Kan detta vara den latinamerikanska auktoritära populismens sista strid?

– Chavismen har ingen framtid, säger Duda Teixeira bestämt, och fortsätter:

– Den styrde genom två faktorer. För det första genom Hugo Chávez karisma som garanterade majoritet i nästan alla val sedan 1998.

För det andra genom att förtrycka journalister, domare och oppositionspolitiker, bygga mllsgrupper, expropriera företag och försvaga privata initiativ. Men Nicolas Maduro kommer inte att kunna hålla sig uppe genom val. Trots alla fula trick – som att chavisterna hade folk i vallokaler och att döda röstade etcetera – så vann han med en mycket snäv marginal. Maduro har nu två möjligheter: acceptera att förlora ett val någon gång de kommande sex åren, eller att grunda en diktatur. Oavsett vilket, är chavismen död.

Det är vänstern och nationalismen som har dominerat mycket av politiken i Latinamerika de senaste tjugo åren. De konservativa har fortfarande stöd bland dem som inte hade så mycket emot militärerna. Men liberaler som Leandro Narloch och Duda Teixeira har haft en svag roll i politiken och i det civila samhället.

Varför har liberalernas roll i kampen för mänskliga rättigheter i Latinamerika varit så svag?

– Jaa du, låt mig tänka, säger Leandro Narloch..

– Idag är det stora problemet i Brasilien att det inte finns något organiserat liberalt parti, eller rörelse. Jag är en del av några grupper, men de är små och har liten betydelse i medierna. Kanske beror det på att liberalismen och neoliberalismen fick kraft först när militärerna stutit vid makten ett tag. Militärerna i Brasilien tog makten 1964, och Thatcher kom först 1979 när militärerna redan börjat tappa taget. Det är ett av Brasiliens och Latinamerikas största problem idag, avsaknaden av en liberal höger som är för mänskliga rättigheter.

Är det ett dilemma för Latinamerikas liberaler att Pinochet införde vissa liberala ekonomiska reformer, men samtidigt styrde på ett djupt antiliberalt sätt?

– Självklart, det är en skugga över liberalerna. Och fortfarande existerar den hårda konservativa linjen. Vi har liberaler som entusiastiskt försvarar ekonomisk liberalism, men som när det kommer till legalisering av narkotika, som också är en tydlig liberal fana, förlorar entusiasmen. Men för

mig hänger de ihop, ekonomin och politiken.

Duda Teixeiras liberalism grundar sig på att staten ska minimera sin roll i ekonomin.

– Men jag är också liberal i den amerikanska betydelsen, vad gäller hbt-rättigheter och rätt till abort till exempel, säger han och berättar att de från början tänkte ha med ett kapitel om Pinochet i guiden om Latinamerika.

– Men sen ändrade vi oss, för det finns ingen i Brasilien som ser honom som hjälte längre. Och när vi tog bort honom, visade det sig att resten hörde till vänstern. I Brasilien är alla hjältar och frälsare vänster, eftersom vänstern tror på hjältar, att någon som är uppläst kan göra allt för dig.

Det måste varit bekvämt för läroboksförfattarna på 1950-talet att hitta förklaringarna till skillnaderna mellan USA och Latinamerika så långt tillbaka som i kolonialtiden. Analys av vilken politik i USA som verkligen givit resultat de få decennierna sedan krisen på 1930-talet blev onödig. Framgång kunde istället beskrivas som en del av den amerikanska nationen. Och var det kolonisatörernas fel att Latinamerika var eftersatt, blev det amerikanska stödet till den ena militärdiktaturen efter den andra ovidkommande. Misslyckande var ändå en del av den latinamerikanska gemenskapen.

De senaste decenniernas demokratisering i Brasilien och flera andra länder på kontinenten har dock visat att brottet med historien inte behöver vara mer än ett par val bort. När den erfarenheten sätter sig djupare bland latinamerikanska väljare kommer steg från underdog till vinnare att bli allt kortare.

"Peronismens kärna ligger i att staten ska leverera och medborgarna vara tacksamma."

Vänsterikon. FOTO: ALBERTO YACCA